Централізована бібліотечна система для дорослих м. Одеси

Організаційно-методичний відділ

Тема екології в роботі з молоддю та школярами

Упорядник: зав. сектором соціокультурної діяльності ОМО

Наталя Бутт

«Тема екології в роботі бібліотек»

Нинішні катастрофічні ризики, пов’язані зі здоров’ям, кліматом та біосередовищем у глобальному вимірі, вимагають термінових спільних дій, які характеризували б людей, як справжніх менеджерів планети. Зокрема, визнання того, що індивідуальне здоров’я та добробут кожного залежить від дотримання планетарних кордонів та правильного управління тим, що належить нам усім.

Це століття характеризуватиметься швидкістю, масштабами, взаємозв’язком та несподіванками, глобальною пандемією, кліматичним хаосом, вирубкою лісів та масовим вимиранням біологічних видів, які незмінно взаємодіють та підсилюють один одного. Якщо нинішні короткотермінові заходи щодо відновлення економіки не сприятимуть довготривалій економічній стійкості шляхом ефективного управління глобальною спільнотою, наступна катастрофа буде лише питанням часу.

Саме тому формування екологічної свідомості у молодого покоління - завдання невідкладне як для шкільних викладачів, так і для бібліотекарів.

Сучасна бібліотека — це не лише осередок знань і книг, а й потужна платформа для формування екологічної культури та свідомості підростаючого покоління. У час, коли екологічні проблеми України — від деградації земель і забруднення водних ресурсів до втрати біорізноманіття та наслідків війни — стають дедалі гострішими, бібліотеки можуть і повинні стати центрами екопросвіти, натхнення та практичних дій. Сьогодні я хочу підкреслити три ключові напрями, у яких шкільні бібліотеки здатні бути рушіями екосвідомості та позитивних змін у школах і громадах.

Перший напрям — організація дискусій і просвітницьких заходів.

Бібліотеки ідеально підходять для створення безпечного простору відкритих дискусій на екологічні теми. Наприклад, організація зустрічей на тему «Як відновлювати природні ресурси України» дозволяє учням обговорювати актуальні виклики: відновлення лісів, очищення річок, раціональне використання водних ресурсів і формування культури ощадливого ставлення до довкілля. Такі дискусії розвивають критичне мислення, допомагають шукати спільні рішення та виховують почуття причетності до збереження природи.

В Україні вже є успішні приклади: під час Всеукраїнського місячника шкільних бібліотек, який щорічно проводиться в жовтні під гаслом екологічної просвіти, бібліотеки організовують екологічні години, вікторини, брейн-ринги та огляди літератури на теми «Природа — наш дім» чи «Птахи — наші друзі». Завдяки таким заходам учні не лише дізнаються про проблеми, а й вчаться пропонувати реальні кроки для їх вирішення.

Наприклад: діскусія **Що таке біорізноманіття і чому воно таке важливе?**

При підготовці доречно використовувати наступну інформацію.

Знаний учений-еколог, директор Постдамського Інституту досліджень впливу на клімат Йохан Рокстрьом занепокоєний, зокрема, зменшенням біорізноманіття у світі. Лише за останні 50 років планета втратила понад 60% популяцій ссавців, птахів, риби, рептилій і земноводних. Не менше як 300 видів ссавців повністю зникли через полювання, а в річках та озерах популяції диких видів скоротилися на 83% через використання прісної води в сільському господарстві та будівництво дамб. А відповідно до інформації, яку опублікували у звіті ООН, за наступні 10 років під загрозою зникнення 1 мільйон видів тварин та рослин!

Біорізноманіття – це різноманітність усіх видів живих організмів, включаючи тварин, рослин, водних жителів, птахів, водоростей, грибів тощо, які, взаємодіючи між собою, утворюють розмаїття екосистем.

Погодьтеся, що тварини савани та тундри, чи інший природних зон – різні, бо інакший клімат, рельєф і ґрунти визначають певні, неоднакові повсюдно, види рослин, які є кормом для тварин.

Людська діяльність особливо гостро **впливає на природні ресурси** – підвищення температури повітря, забруднення пластиком вод Світового океану, суші; вирубування лісів для сільськогосподарських цілей, будівництва доріг; вилучення водних ресурсів для промисловості, забруднення шкідливими викидами повітря, інтенсивне вирощування сільськогосподарських культур, військово-воєнні дії

Збільшення обсягів сільськогосподарських господарств та зменшення лісових масивів своєю чергою позначається на кліматі Землі, адже в атмосферу починає надходити усе більше викидів парникових газів. Це крім того, що вирубка лісів знищує місця проживання диких тварин, що пришвидшує міграцію вірусів від тварин до людини (привіт, пандемія COVID-19.

Серйозних ушкоджень через діяльність людини зазнає також й **екосистема водойм.** Щорічно у струмки, озера та океани надходить 80 % стічних вод разом з 300-400 мільйонами тонн важких металів, токсичних сумішей та інших індустріальних відходів.

Будь-яка людська діяльність так чи інакше шкодить природним ареалам життя тварин, птахів, рослин та морських організмів. Вже в минулому столітті поставало питання про збереження біорізноманіття та його захист,

Так, у 1992 році пройшла **Всесвітня конференція** глав держав та міністрів довкілля, яка визначила пріоритетом *«невиснажливе використання компонентів біологічного різноманіття»*. Практично це вилилося в декілька **природоохоронних конвенцій**, які незалежна Україна теж підписала або ратифікувала.

Таким чином, на законодавчому рівні у нас закріплено, що **держава має піклуватися про довкілля**. Однак кожен з нас особисто може долучитися до збереження та відновлення природних комплексів.

Ця інформація може бути підгрунтям для формування власних ідей у молоді, висловлювань та діалогу.

Діскусія **Наслідки війни і як їх долати.**

Можна використовувати наступну інформацію

«Спочатку – погляд, потім – крок», - співають ТНМК, попереджуючи про небезпечні «сюрпризи», які залишили окупанти. Кажуть, що розмінування триватиме роками, а «лікування» наших ґрунтів – десятиліттями. Пропонуємо ознайомитися з тим, як долали **наслідки воєн різні країни**, роззирнутися на їхній досвід і тоді робити крок до нашого найсвітлішого майбутнього.

Після завершення В'єтнамської війни на території країни лишилося близько двох із половиною мільйонів воронок від вибухів. В'єтнамські селяни облаштували ставки для вирощування риби.

Демілітаризована зона між Північною та Південною Кореями – небезпечне місце, де людей немає. Але завдяки цьому воно вимушено перетворилося на заповідник, де мешкає амурська плямиста пантера, рідкісні види журавлів, ведмеді й усього понад сто видів тварин, що потребують охорони.

А на території американської військової бази Форт Ліберті живе метелик, що зветься сатир святого Франциска: військові бази значно гостинніші місця для рослин і тварин, ніж міста та зрошені отрутами поля.

Після Першої світової війни на місці сумнозвісної Верденської битви у Франції утворилася так звана Червона зона, забруднена, крім іншого, ртуттю, арсеном, хлором та свинцем. Понад тисячу квадратних кілометрів країни виявилися цілком непридатними ні для життя, ні для ведення сільського господарства. Тому уряд Франції вирішив перетворити цю місцевість на таку собі зону відчуження. З роками її площа скоротилася до ста квадратних кілометрів, але подекуди можна побачити тундровий пейзаж посеред лісу – нічого, крім лишайників, там не росте.

Чому б не використати такі червоні зони в Україні для збереження біорізноманіття? Це справжня фабрика з поглинання вуглецю з

атмосфери, до якої сучасним технологіям тягтися і тягтися. Або можна «засіяти» понівечені поля сонячними панелями, такі думки вже лунають.

Ця інформація може бути підгрунтям для формування власних ідей у молоді, висловлювань та діалогу.

Другий напрям — організація практичних екологічних акцій.

Бібліотека може стати ініціатором і координатором дій, які об’єднують учнів, вчителів і всю громаду. Це збір макулатури та пластикових кришечок, участь у всеукраїнських акціях прибирання (наприклад, «Зробимо Україну чистою!» чи «За чисте довкілля»), висадження дерев на пришкільній території, тематичні тижні сортування відходів чи акції «Посади дерево».

nus.org.ua

mahala.com.ua

lanzheronivskyi.com.ua

Такі ініціативи формують у школярів активну екологічну позицію, показують, що кожен може впливати на зміни вже сьогодні. Багато шкіл України долучаються до акцій «Первоцвіт», «Збережи ялинку» чи збору батарейок, а бібліотекарі часто координують ці процеси, мотивуючи учнів через книги та інформаційні стенди.

Можна довго обговорювати доцільність **відновлення зруйнованої росіянами греблі Каховського водосховища**, і ми сподіваємося, здоровий глузд і наука будуть провідними у цій суперечці. Але є екологічні ініціативи локального рівня, і дещо ви можете зробити особисто.

Сортування сміття

Ні для кого не секрет, що **викидати сміття гамузом – уже моветон**, поганий смак. Тим більше, що відсортувати папір, пластик та скло не так уже і важко. У великих містах ця практика більш поширена,

але і до маленьких містечок ця тенденція приходить. Знаково те, що все більше сортувальних контейнерів з'являється біля шкіл та закладів освіти

Компостування

Ще у Стародавньому Римі використовували метод **компостування для виробництва якісних добрив**, що було важливо для отримання урожаю на бідних ґрунтах Італії. А ще це прекрасний спосіб **утилізувати органічні відходи**. робити компост можна вдома або **встановити компостер** спільно з сусідами. Одна із шкіл на Київщині компостує відходи зі своєї їдальні, залучені і діти, і вчителі, і місцева влада (ви би бачили гордість в очах малечі!).

Озеленення

Молодь дуже активно долучається до наявних ініціатив, хоч би з прибирання берегів річок та парків. А подекуди самостійно береться за **екологічний благоустрій**. Так, кілька років тому студенти з Маріуполя втілили проєкт **«Зелений щит»**, висадивши хвойні дерева та кущі, щоб захистити свій коледж від шуму та пилу з дороги (попередньо погодивши дизайн і місце висадки з міським зеленбудом, звичайно).

А ви знали, що **хвойні дерева краще розсіюють звуки** і поглинають шум, ніж листяні?

Ревайлдинг

Йдеться про **відновлення дикої природи** в її дикості, прекрасності та самобутності. Ця місія великою мірою лежить на **заповідниках** та **заказниках**, але залишити природі робити всю необхідну роботу з нашого боку було би безвідповідально. Хоча досвід Чорнобильської зони відчуження дає певні надії (ви бачили стада **коней Пржевальського**, що ганяють Поліссям? Дивовижне видовище! А зубрів?)

Наприклад, **Тарутинський степ на Одещині** – друга за розміром ділянка дикого степу в Україні після «Асканії-Нова», з 2012 року має статус заказника, хоча аграрії його використовували до цього доленосного рішення і знищували екосистему степу.

Використовуючи різні технології (**агростеп**, **пересадка дернини**), екологи намагаються відновити дикий степ, щоб зберегти біорізноманіття, гризунів, копитних та інших корисних тварин.

А у **Львові** намагаються максимально **відмовитися від косіння трави**, щоб покращити якість повітря! Так, саме так: відкриті ґрунти – це джерело пилу, зелені насадження запобігають вітровій ерозії, допомагають краще переносити спеку і зменшують підтоплення. Це ще не ревайлдинг, звісно, але точно крок у правильному напрямку. *А як ви у себе вдома можете застосувати принципи ревайлдингу?*

Ось приклад інформаційної акції, **до Міжнародного дня відмови від поліетиленових пакетів та загальноукраїнської акції "День без поліетилену"!** що мотивує до скорочення вживання поліетилену в побуті:

Чим саме шкідливий поліетилен?

Поліетиленові пакети розкладаються на мікропластик. Пластик виробляється з невідновлюваних ресурсів, таких як нафтопродукти, видобуток яких шкодить довкіллю. Тонкі пластикові пакети є потенційно небезпечними для дітей: вони можуть гратися ними, заплутатися, і задушитися. У США, наприклад, через них щороку задихається близько 25 дітей, більшість з яких – у віці до одного року. Крім того, звичайні пластикові пакети, дуже повільно розкладаються у природі, і можуть знаходитися в природному середовищі понад кілька століть, поки не розкладуться. Тварини часто плутають їх із їжею, що спричиняє їхню загибель.

А ось, наприклад, декілька доведених фактів про жахливий вплив будь-якого поліетилену на організм людини:

- **У виробництві поліетилену використовується свинець**. Цей метал надзвичайно токсичний. Його скупчення в організмі викликає розвиток багатьох захворювань.
- **Зберігання їжі в поліетилені не приносить користі**. Цю інформацію намагаються замовчувати, адже в цьому зацікавлені великі трансатлантичні компанії, які виробляють пакети та хочуть зберегти цей прибутковий бізнес.
- **Продукти, що лежать в пакеті, швидше починають псуватися, розвивається пліснява**. А при заморожуванні поліетилену, з нього виділяються токсини. Особливо

небезпечно розігрівати напівфабрикати в упаковці: вчені довели, що під дією високої температури з пластику виділяється формальдегід, токсичний газ.

- **З метою реклами на поліетилен наносяться логотипи фірм**, їх роблять яскравими, помітними. **В складі фарби часто є токсини**, згубні для людини.
- **Для з'єднання швів упаковки нерідко застосовують хімічний клей**. Він також може згубно впливати на продукти, які потім вживає людина.
- **Яким чином вирішується ця екологічна проблема**
- **Більше 33 країн світу повністю відмовилися від пластикових пакетів, а 53-и ввели часткове обмеження або податкову систему.**

- Першою країною, яка заборонила тонкі поліетиленові пакети ще у 2002 році, був Бангладеш. Таке рішення там прийняли після того, як з'ясували, що "пластик" блокував водостічну систему, посилюючи смертоносні повені. Заборону на одноразові пакети також ввели Китай, ПАР, Кенія, Уганда і Тайвань.

У Європі з пластиковою реальністю почали боротися 3 роки тому. Тоді ухвалили директиву, яка зобов'язує країни ЄС обмежувати використання поліетилену. Кожна держава обирає свій варіант – або накладає спеціальні податки, або вводить заборони. Відтак, до наступного року кількість використаного пластику має зменшитися наполовину. До 2021 року в Євросоюзі взагалі хочуть заборонити поліетиленові пакети, одноразовий посуд, соломинки, тощо. Цю ініціативу уже підтримали понад 250 компаній відомих брендів.

- **Як в Україні борються з надмірним використанням поліетиленових пакетів?**
- **Щороку кожен українець використовує близько 500 поліетиленових пакетів, в той час як у ЄС цей показник наближається в середньому до 90 пакетів.**
- На законодавчому рівні наразі не діє ніяких законів щодо цього, але нещодавно було зареєстровано **законопроект про зменшення кількості пластикових пакетів в цивільному обігу № 9507 від 28.01.2019**, який передбачає заборону реалізації поліетиленових пакетів з товщиною стінки до 50

мікрон з 1 січня 2022 року. Також законопроектом передбачено обов'язкову сертифікацію пакетів на придатність до біорозкладу (для біорозкладних пакетів) у відповідності до національних стандартів з 1 січня 2021 року.

- Хоча ще далеко до повної відмови від використання, але початок покладено. Саме тому **надзвичайно важливими є такі акції, як сьогодні. Вони дозволяють сформувати екологічну поведінку, ще раз привернути увагу до проблеми забруднення довкілля та надмірного використання одноразових пакетів.**

Чи можу я якось допомогти

Безперечно, **починати потрібно із себе і власним прикладом, обмежувати кількість використання поліетилену у власному житті та мотивувати на це близьких та знайомих.**

Ось, наприклад, **декілька кроків, які може зробити кожна або кожен із нас**:

1. **Відмовтесь від зайвого використання пакетів.** Фрукти та овочі, що мають власну захисну оболонку не варто класти в пакет (банани, помаранчі, мандарини, картопля, баклажани, морква, помідори та багато інших). Також пакет не потрібен для молока, сиру, борошна та інших продуктів, які вже були попередньо запаковані.
2. **Придбайте або зробіть власні торбинки для походів до магазину.** А щоб не забувати їх вдома, розкладіть по сумкам чи рюкзакам, що носите, покладіть в машину.
3. Якщо є вибір між покупкою товару в поліетиленовій упаковці та екологічній (наприклад, паперовій) **віддавайте перевагу екологічному варіанту**.
4. **Відмовляйтеся від пакету на касі**!
5. **Якщо вже придбали пакет, то неодмінно здайте його на переробку**! Дізнайтеся, де в вашому місті розташовані пункти прийому вторинної сировини та ставайте їх постійними відвідувачами.

Звісно, жити за принципом найменшого супротиву легше, ніж перейматися проблемами довкілля, але наше майбутнє на цій планеті потребує того, аби піклуватися про нього. То чом би не почати з себе, та не стати трохи екологічнішим?

Приєднуйтесь разом з нами до Міжнародного дня відмови від поліетиленових пакетів та загальноукраїнської акції “День без поліетилену”! Більше того, чому б не збільшити тривалість цієї акції до тижня, місяця, а може й року? Чому б не зробити її безкінечною? Якщо порівнювати здоров’я планети зі здоров’ям людини, то очевидно, що чистити зуби треба не раз на рік. Чи не так?
Спільними зусиллями ми зможемо зменшити використання поліетиленових пакетів та залучити ще більше людей до екологічного способу життя. **Наша екологія та здоров’я залежить тільки від нас!**

Третій напрям — створення «зелених бібліотек».

Сьогодні актуальна концепція «зеленої бібліотеки» — простору, який не лише говорить про екологію, а й живе за її принципами. Це використання енергозберігаючого освітлення, створення куточків з кімнатними рослинами, формування тематичних поличок «Еко-читання» з книгами про природу та сталий розвиток, впровадження цифрових сервісів для зменшення паперу, проведення майстер-класів з апсайклінгу (перетворення відходів на корисні речі).

nenc.gov.ua

vseosvita.ua

В Україні рух «Зелені бібліотеки» набирає обертів: проекти в дитячих бібліотеках, конкурси на кращу еко-бібліотеку, створення екологічних куточків з літературою. Такі простори допомагають учням щоденно практикувати відповідальність і бачити реальні результати своїх дій.

Яскравий приклад: Бібліотека на Пріорці для дітей стала справжнім прикладом сучасної Зеленої бібліотеки в Україні та світі. Завдяки унікальним проєктам — від дитячого екоклубу та Дубкросінгу UA до мистецьких програм і майстерок з апсайклінгу — бібліотека перетворилася на центр освіти, творчості та екологічної свідомості. У 2023 році бібліотека здобула друге місце у міжнародному конкурсі IFLA Green Library Award, увійшовши до ТОП-2 найкращих зелених бібліотек світу. Це справжній кейс для бібліотекарів та громадських активістів, які прагнуть впроваджувати екологічні проєкти та залучати дітей і дорослих до життя громади. Бібліотека активно співпрацює зі школами, екоактивістами, громадськими організаціями, організовуючи спільні заходи для збереження природи й розвитку екологічної культури. Тут часто згадують відомого садівника, спадщина якого надихає на турботу про природу. Завідувачка бібліотеки Ганна Кобець разом із командою створює атмосферу, в яку повертаються відвідувачі та маленькі «екогерої». Термін «зелена бібліотека» має дуже широке значення і передусім не обмежується пасивним наданням інформації через книги чи журнали. Натомість «зелені бібліотеки» повинні активно співпрацювати з місцевими жителями й громадами для впровадження проєктів і пошуку нових способів зробити своє місто більш сталим.

У висновку можна підкреслити. Тема екології стає дедалі важливішою для майбутнього України та планети загалом. Шкільні бібліотеки мають унікальний потенціал стати центрами екопросвіти, практичних дій та натхнення. Зміни починаються з маленьких кроків — дискусії, акції, зеленого куточка в бібліотеці, — а бібліотека — саме те місце, де ці кроки перетворюються на стійкі цінності та звички. Давайте разом зробимо наші бібліотеки зеленими маяками для нової екосвідомої генерації!